

Eixec, eixecar, V. *sec* i *aixecar* *Eixedrea* no és nom català sinó el cast. *ajedrea* (veg. SAJULIDA) *Eixebrat, eixebrament*, V. *cervell Eixell*, V. *eix m.*

EIXEM, 'mida: espai comprès entre les puntes dels dits índex i polze tan separats com es pot', mot valencià, del mateix origen que el cast. ant. *xeme*, després *jeme* id.: etimologia incerta, però més aviat sembla que en castellà i val., provingui del ll. *sēmīs* 'mesura de mig peu' i no sigui manlleu del basc *zeme, zeume, xehume* id. □ 1.ª doc.: primera meitat S. XVI. en un ms. valencià dels *Animals de Caçar*.

També en els dicc. valencians de Carles Ros («*eixem*: jemes», 1768, p. 84), Sanelo (I, 70r2, 142r1), «mida amb els dits», MGadea (*Vocab. per seccions*, p. 83), Fullana i Ga. Girona («mida presa ab lo dit del pols i l'índex oberts», maestr., p. 258). Per al castellà [*xeme*, fi S. XIII], veg. DCEC, s. v. *jeme*. En basc és bnv. i lab. *xehume, zehume* 'pam', i *zeume* s'estén fins a Ainhoa i Sant Pere de Labort, amb aparences de ser un compost del més estès *ze(h)e* id., que és de tots els parlars basc-francesos i el Baztan: podria contenir *-gune* 'paratge, indret' amb un canvi *-n->-m* que és quasi regular en tal combinació, veg. Mitxelena, *Via Domitia* v, 1958, pp. 6-13 de la tir. a p., i *FonHivca.*, 304, n. 9. Tanmateix tenint en compte que el ll. tardà *sēmīs* està ben justificat en aquest sentit, i que hi ha *sōmes* o *somes* amb *-s* a Lombardia, l'origen romànic del mot castellà és bastant ferm, i cal preguntar-se si hi ha coincidència casual, i fins i tot si no és en basc on entrà des del castellà, prenent una *-u-* secundària per etimologia popular basca.

Eixemonit, sembla resultar d'un encreuament de *comunit* 'advertit' (veg. *amonestir*) i *eixeribit/eixerit Eixenegat*, V. *negar* (< EX-ENECARE) *Eixequiós*, V. *xacra Eixequiós*, V. ACHAQUE (DCEC)

Eixequina 'braç de terra assecada que es forma a l'Ebre', veg. *eixecar* (SEC) *Eixera* 'demostració afectuosa', V. *xera* (i CARA) *Eixerc, eixert*, V. *eixert* (EIXARCOLAR) *Eixeregat*, V. *eixedegat, assedegat* (SET f.) *Eixereit*, V. *eixarreit* +*Eixeremicat*, V. *eixemicar* (MICA) *Eixericar, eixericat, eixeridesa*, V. *eixerit Eixeringa, eixeringar*, V. *xeringa Eixeribit*, V. *eixerit*

EIXERIT, amb EIXERIBIT, i amb EIXORIBIT i EIXORIT, 'espavilat, despert', 'escaient, xamós', conjunt exclusiu de la llengua moderna i del Principat, d'origen incert; una explicació que, abraçant-ho tot plegat, fóra coherent, i almenys evitaria el retrat d'arbitrarietat, fóra suposar que es tracti d'un derivat *eix-eribit* de l'antic *eribit* 'salvat' (Llull), que en llengua d'oc era *ereubut* 'deslliurat, transportat de goig', participi de *erebre*, ll. ERIPÈRE id.; d'aquestes formes. afegint-s'hi *eix-*, del ll. EX-, resultaria, per una part, d'*eribit* el modern *eixeribit*, i d'*ereubit* resultaria *eixerobit > *eixoribit*; en fi, del participi clàssic del mateix verb, EX-EREPTUM, hauria pogut sortir un *eixeret,

que canviaria la terminació en *eixerit*, sigui per influència de la terminació d'aquelles altres formes, o per la del sinònim *eixerit*, que també es troba en català antic, provinent del ll. EXCERNERE 'discernir', i que en occità antic (*eissernit*) expressa precisament el mateix que el nostre *eixerit*. □ 1.ª doc.: *eixerit* en romanços i escrits de fi S. XVIII; les altres formes apareixen en escr. Renaix.

La documentació d'aquest adjectiu és tan recent, com és natural que passi amb els mots de l'esfera afectiva, que no podem esperar que en forma directa ens guii gaire. Comencem consignant només que no fou registrat fins a Lab. (i només en la primera variant «*aixerit*: viu, estordit», 1839) i usat pel B. de Maldà uns 40 anys abans: «Mossèn S. Bofill, amb sa cara *eixerida* com un pèsol ---» (COH. B. V., 223), i deixant per després els altres detalls, exposo els pocs elements antics que sense arbitrarietat podem sentir relacionats amb això, i per tant susceptibles d'orientar-nos.

Com que *eixeribir-se* (i *eixorivit*) no és menys important que *eixerit*, ens recorda un mot de la llengua arcaica; diu l'interlocutor pessimista, sever i inactiu, en el *Desconhort* de Llull: «car en aquest temps cascú hom ha fallit / tam fortment que no vol que sia *eribit*, / Déus ha a far en ell miracles pus que tant l'han aunit» (xxxiii, v. 347, NCI. III, 89). El sentit 'salvat, deslliurat' (del ll. *eripère*, estrictament 'arrabassat', de *rapere* 'endur-se forçivoltment') és menys distant del que pot semblar, car el qui s'*eixeribeix* (com diem més aviat en cat. central) o *eixoriveix*, com diu el *Dfa.*, es «desensopeix» (doncs, es deslliura del letarg), i també s'aparta menys del que semblaria, en la dimensió moral i estilística en tant que ho defineix «anar un malalt francament per bé» (que al capdavant és 'salvar-se') i és sentir-se transportat o elevat a un nivell millor.

Més netament ho marca encara la forma occitana ant., que és *erebre* o *erebir*, no sols «délivrer, sauver» i en termes de salut «rèchapper» sinó, que en el participi, és el fort mot poètic dels grans trobadors, que expressa entre altres el transport amorós, l'encís que exalça: «al mais que podia / eforset-si per mais plazer / con-si la pogués sol vezer: / e cel tenc-si per *ereubut* / a cui il dis un bel salut» (*Flamenca*), «mos Bels-Vezers, per vós fai Dieus vertutz / tals c'on no-us ve que no si' *ereubutz* / dels bels plazers que sabetz dir e faire», Ventadorn, però també a una altura menys transcendent expressa el sentiment del qui surt del malestar, de l'angúnia, del perill: «e an-les malament de guiza combatuz / car cel que vius n'escapa se té per *ereubutz*» o, en forma igual a la catalana: «e p'En Br. de Saisches es si N'Anclms feritz / que l'abat e-l trabuca, mas el s'es *erebitz*», *Crozada*, 3075, 8886 (més en PSW III, 118; Rayn. III, 138).

Ara bé la *u* d'*ereubut* i del pretèrit fort *ereup* (*Donatz Pr.*) no degué restar estranya a la nostra llengua, on no sols *raubir* apareix com a successor de *RAPERERE*, sinó que formes com *deceup, saubech, saubés, saubia*, abunden en Cerverí, les *VidesR*, etc. (veg. vol. I d'aquestes, pp. 56-7; *LleuresC*, 324-5, §§ 54c, 55a).